

Název příspěvku Urbánní vzorec geneze (vybraných) měst na historickém území Slezska

Rámcové téma Urbánní vzorec geneze města

Abstrakt Ambicí je převzetí jednoho z mnoha „štafetových kolíků“, které nabízí čerstvě zpracovaná a obhájená *Metodika komplexní identifikace a ochrany atributů hodnot historických měst a jejich veřejných prostorů pro záchranu a zachování jejich autenticity* v rámci projektu Ministerstva kultury ČR NAKI II: *Původ a atributy památkových hodnot historických měst české republiky, DG16P02R025*. Tento dílčí výzkum rozšiřuje stávající obecně aplikovatelnou *metodiku* o další replikované analýzy „přemyslovských“ měst (v daných časových srovnávacích momentech) jak geograficky, do historického území Slezska, tak co se týče obohacení o detailní urbánní informace mmj. z tzv. Karolinského katastru jako vrchnostenského daňového přiznání z let 1721-1739 poskytující téměř úplnou informaci o podlažnosti staveb, konstrukci, dispozici, dvorní zástavbě, účelu využití vč. pronájmů a jejich cen pro města Krnov, Opava a Těšín, a to s návrhem aplikace do prostředí GIS.

Cíle výzkumu Disertační práce si klade za cíl porovnat potenciál či možné změny interpretačního rámce uvedené certifikované metodiky po obohacení standardní datové báze o detailní informace o parcelách a objektech z konkrétních historických výzkumů aktuálně probíhajících u zkoumaných měst. V práci jsou shromažďována a vyhodnocována data z několika měst na historickém území Slezska, avšak nejdetailněji se výzkum soustřeďuje na město Opavu. Tento detailní fokus souvisí s druhým hlavním cílem práce, a to na principech a v konvenujícím grafickém prostředí včetně digitálního datového prostředí obsáhnout komplexní přehled o vývoji hmotného města. Vývoj a proměny tohoto jakéhosi těla města je zkoumán nejen na pozadí zásadních dějinných milníků, ale také v kontextu jemnějších dějových linií a souvislostí. Závěrečným výstupem a největší ambicí práce je v dialogu mezi architekty/urbanisty a historiky vytvořit *urbánní kroniku*, v tomto případě města Opavy, která by zhodnotila dosavadní zmiňovanou metodiku a obstála by v odborné diskuzi jako její relevantní nástavba. Datová struktura této *urbánní kroniky* bude umožňovat dle zvoleného uživatelského nastavení od expertního využití až po využití populárně naučné.

Metodika Přesto, že ve výzkumu jde o komparaci více slezských měst, plně je *Metodika komplexní identifikace a ochrany atributů hodnot historických měst...* aplikována pouze na město Opavu. Tato aplikace je vnímána jako povinná a tvoří jakýsi výchozí bod celé práce, lze ji nahlížet jako případovou studii aplikace metodiky a její další geografické rozšíření v oblasti nejvýchodnějších „přemyslovských“ měst. Jsou postupně realizovány základní i dílčí mapové soubory. Dále jsou postupně prováděny analýzy dle *metodiky*, včetně analýzy půdorysné osnovy s jejími příslušnými limity a v případě Opavy vysokou mírou spekulativnosti.

V dalším stupni práce metodicky navazuje expertní interdisciplinární analýzou využívající bohaté historiografické informace, tyto poskytují jednak mimořádně podrobné a rozsáhlé archeologické výzkumy (Opava, Krnov) a jednak archivní zdroje. Z archivních zdrojů je pro práci stěžejním pramenem tzv. Karolinský katastr. Jedná se o systematizovaný sumář revizí pro daňové odvody, přiznání revidována v letech 1721–1729, a částečně poté opětovně (superrevize) 1733–1739. Pro zdanění byl evidován dominikální, i rustikální majetek, dále byla zdaněna města, tedy zdroje příjmů měšťanů. Pro výzkum je důležitý fakt, že jako zdroj příjmu byly též městské domy, resp. jejich zdanitelné části a další požitky (např. práva nálevu, pronájmy apod.) svázané s držbou nemovitosti.

Potenciál Karolinského katastru tkví především v překonání úskalí topografického určení jednotlivých nemovitostí. Tímto know-how disponuje a dále jej rozvíjí historik Slezského zemského muzea PhDr. Ondřej Haničák. Pro města Krnov, Opava a Těšín bylo provedeno přesné topografické určení objektů popsaných v Karolinském katastru (téměř) v úplnosti.

Z dosavadních zjištění o jednotlivých stavbách a dalších informací o urbánním prostředí na základě relací v Karolinského katastru u výše zmíněných měst je možno čerpat následující údaje:

- Podlažnost staveb
- Skladba konstrukčního materiálu (zděné, roubené, částečně zděné)
- Typologické rozčlenění jednotlivých užitých prostor domu – rozlišeno i v rámci jednotlivých podlaží
- Světnice/světničky - komory/komůrky - světnicové komory – kuchyně - předkomory/vestavby
- Pokoje – světnice s alkovnou – sklepy – tabulnice – sály – kabinety – salony – kvelby – mázhauzy – skladovací podkroví
- Dispozice a konstrukce suterénů (stavební materiál)
- Označení technického stavu budovy
- Hospodářské součásti domů – kovárny, sladovny, palírny, barvírny, sklady
- Údaje o pronájmech a jejich cenách (pokoje, části domů nebo celé domy, přístavky)
- Údaje o výměncích
- Dvorní zástavba parcel

V návaznosti na „mateřskou“ metodiku a její stěžejní mapový zdroj *Stabilní katastr* skýtá bohatou informační bázi pro charakteristiku zástavby a dynamiku jejího vývoje v období let 1750-1850. Především pak poskytuje informace o „třetí“ dimenzi jinak plošných mapových podkladů a podává informace taktéž o tzv. dějové složce městské struktury raného novověku. Poskytuje komparativní materiál pro představu o socioekonomických aktivitách a úvahy o doprovodné sociální stratifikaci.

Práce na příkladu Opavy uplatňuje *analýzy obrazu města* dle *metodiky* a dále je rozvíjí s ambicí „hermeneutické percepce“ v genezi dialogu městské a krajinné morfologie. Pro naplnění této ambice je nanejvýš vhodné se pohybovat v trojrozměrném modelu s prvky virtuální reality, práce však pouze naznačuje možné uchopení. Pro vyčerpávající *obraz města* budou simulovány významné prostorové posloupnosti pohledů. Rovněž metody odpovídající současnému fotografování městského prostředí a městských rozhraní doplní virtuální záznam proměn prostorové situace města.

Dramatické změny ve struktuře druhou světovou válkou nejvíce poškozeného města na území Československa, zároveň při zachování dostatečné čitelnosti této struktury, činí z Opavy vysoce příhodný objekt pro komplexní urbanistickou analýzu. V kontrastu s posledními výzkumy připouštějících existenci kamenných hradeb již ve 13. století, což Opavu řadí mezi přední česká středověká sídla jako Praha, Brno, Jihlava nebo Litoměřice, působí fakt, že v průběhu poválečného vývoje bylo jádrové území výrazně předefinováno. Původní hradební okruh nekoresponduje přibližně ve třetině svého obvodu se současným rozráním městského jádra. Poslední skrytou ambicí práce je pokusit se najít korektní argumenty, které by vedly k revokaci původního hradební okruhu nejen z hlediska klíčových vlastností skladby prostoru a distribuce vybavenosti, ale také k redefinici městského jádra především jako řídicí entity města a základu jeho identity. Nutno dodat, že u měst z komparačního okruhu práce je přetvoření jádrového území jeho poškozením na konci světové války a následnou poválečnou asanační torzální zástavby společným fenoménem.

S cílem zachování kompatibility se zdrojovou *metodikou* je v současné době nastavována a prověřována aplikace jejího rozšíření o předmět výzkumu do 3D prostředí ArcGIS Pro.

Použité zdroje

JEHLÍK, Jan, Tomáš DRDÁČKÝ, Jiří PLOS, et al. *Skrytý řád a vnitřní podstata jedinečnosti historických měst České republiky: kritický katalog k výstavě*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2020. ISBN 978-80-01-06746-8.

(*Metodika komplexní identifikace a ochrany atributů hodnot historických měst a jejich veřejných prostorů pro záchranu a zachování jejich autenticity*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury, 2019.)

ALEXANDER, Christopher, Sara ISHIKAWA a Murray SILVERSTEIN. *A pattern language: towns, buildings, construction*. New York: Oxford University Press, 1977. ISBN 01-950-1919-9.

JEHLÍK, Jan. *Rukověť urbanismu: architektura poznávání a navrhování prostředí*. Praha: Ausdruck Books, 2016. ISBN 978-80-260-9558-3.

JEHLÍK, Jan. *Metodika zadávání územních plánů*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury, 2015. ISBN 978-80-01-05768-1.

LYNCH, Kevin. *Obraz města: <<The >>image of the city*. Praha: Polygon, 2004. ISBN 80-727-3094-0.

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5.

BŘÍZA, Svatopluk, Ondřej HANIČÁK, Marek KIECOŇ, et al. *Krnov: historie, archeologie*. Druhé vydání. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2016. ISBN 978-80-85034-90-5.

HANIČÁK, Ondřej. *Renesanční domy moravsko-slezského pomezí: příspěvek k poznání typologie a formálních aspektů měšťanské obytné architektury 16. a 17. století*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-87789-27-8.

VESELÝ, Dalibor. *Architektura ve věku rozdělené reprezentace: problém tvořivosti ve stínu produkce*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1647-8.

PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6.